

Megújulás előtt a tizedik évébe lépő TESZT

Kritika

A május utolsó hetében évente megrendezett Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó, ismertebb nevén TESZT a tizedik kiadásához érkezett. A jubileumi seregszemle május 21-én kezdődött és 28-án ért véget, ez idő alatt tizenhat országból huszonkilenc produkció mutatkozott be a Csiky Gergely Állami Magyar Színház színpadain, illetve a város különböző helyszínein.

Imponáló számokat tud felmutatni a temesvári színházfesztivál mind az előadások, mind a részt vevő országok tekintetében. A TESZT elsődleges célja volt bemutatni a régió színházait, a térség kultúráját; első perctől azt tűzte zászlajára, ami Shakespeare óta a színház lényegéeként fogalmazódik meg: tükröt tartani az emberi természetnek, a társadalmi mozgásoknak, mindannak, ami éppen most történik a világban, a régióban, a városban, az otthonokban. A TESZT nem verseny, nem osztanak ki díjakat, mert amint Balázs Attila, a Csiky Gergely Színház igazgatója, aki egyben fesztiváligazgató is, annak idején megfogalmazta, a seregszemle célja bemutatni a térség színházi irányzatait, az együtt élő nemzetiségek előadásait, az együttélés lehetőségeit, továbbá azt, hogy nyelvektől függetlenül a problémák, kérdések, helyzetek hasonlóak.

A találkozó évről évre gazdagodott, egyre több nyelven szóltak meg az előadások, egyre több formanyelv jelent meg Temesváron, ami rangot, elismerést teremtett a fesztiválnak és a színháznak egyaránt.

A közönség tódult az előadásokra, hetekkel a fesztivál nyitónapja előtt elkelték a jegyek. Eleinte érzékelhető volt, hogy a szervezők nemcsak arra figyelnek, hogy nagyszerű produkciókat hívjanak meg, de arra is, hogy a nézők is megtalálják

a maguk kedvenceit a meghívottak között, akár azzal a kockázattal is, hogy egyes produkciók nem mindig nyerik el a vájt fülű szakemberek tetszését, noha még a legfinnyásabbak sem vádolhatták azzal a szervezőket, hogy nem a minőséget tartják szem előtt.

Egyre több egyetemistát és fiatalot hívtak meg, tanulni, ismerkedni, és persze néhányukat dolgozni is – blogolni, a szervezőknek segíteni. Hogyan tanulhatna a fiatal dramaturg, a rendezőhallgató, ha nem előadásokat nézve, arról nem is szólva, mennyire érdekes, hogy az ő szemszögükből milyen, mit jelent egy előadás. Okulásukra szolgálnak a szakmai beszélgetések, ezeket Upor László dramaturg, fordító moderálja tíz éve, töretlen lelkesedéssel. Egyszerűen a színházi találkozó az elmúlt évtizedben egyaránt igyekezett szólni a nézőkhöz, a tapasztalt és a fiatal szakemberekhez.

Balázs Attila direktor és Gálovits Zoltán akkori művészeti vezető, jelenlegi művészeti tanácsadó fáradhatatlanul járták a színházakat, válogatták az előadásokat a fesztiválra. Aztán Balázs, elfoglaltságai miatt, rábízta a

válogatást Gálovitsra, pillanatnyilag ő dönti el, milyen előadások szerepeljenek a seregszemlén. Egyre népesebb lett a szervezői csapat, idén szinte követhetetlen volt, ki, mivel foglalkozik a fesztivál napjaiban, és fiatalok is sokkal többen voltak, mint az elmúlt években.

Európa, ezen belül a mi térségünk is változik, amit a színháznak tükröznie kell – hangzik el minden alkalommal, amikor erről a művészetéről esik szó, és persze felvetődik a kérdés, hogy helye van-e a színpadon a politikának. Tompa Andrea író, kritikus moderálta *Az alkotók társadalmi felelősségvállalása* című kerekasztal-beszélgetést, melynek résztvevői – Gianina Cărbunariu (Románia), Maja Pelević és Olga Dimitrijević (Szerbia), Schilling Árpád (Magyarország) – egyebek mellett arról beszéltek, hogy a színház feladata az embereket, a társadalmat érintő kérdések megfogalmazása. Noha szerintük a színház elsődleges célja nem a politizálás, térségünkben lassan mindent átsző és ellenőrizni próbál a politika, úgyhogy kikerülhetetlenek az erre vonatkozó kérdések. A válaszokat viszont a nézőkre kell bízni – vélték a színházi szakemberek.

Az idén látott produkciók mindegyike – leszámítva az one to one előadásokat – valamilyen módon állást foglalt a kontinens országait érintő politikai és társadalmi kérdésekben. Az alkotók fontosnak vélték, hogy hozzászóljanak a menekültválsághoz, a gazdasági migrációhoz, az elszegényedéshez, a környezetszennyezéshez, a fegyveres konfliktusokhoz, az önkényuralomhoz, a múlt feldolgozásának szükségességéhez.

A fesztivál egy eurorégiós előadással indult. Az *Exit* című produkciót a temesvári magyar, az aradi román, a zombori szerb színház művészei játsszák, a magyarországi Schilling Árpád rendezte. Az üres térben, valamelyik brit repülőter hangárjában vagy elhagyatott építményében várakozó magyarok, szerbek és románok reménykednek abban, hogy Angliában jobb élet várhat rájuk. Álmaik nem magasröptűek, csupán munkahelyet, szállást és annyi bért remélnék, amennyiből az otthoniaknak is juthat. Az *Exit* forgatókönyvét a színészek improvizációjára építette és gazdasági migrációval foglalkozó szakemberek bevonásával készítette Schilling Árpád és Láng Annamária, valamint Bíró Bence drama-

turg. Izgalmas, ahogyan a szélsőséges körülmények között a különböző hagyományú térségekből érkező emberek egymáshoz és önmagukhoz, valamint a körülményekhez viszonyulnak, ahogy a szabadsághoz, annak lehetőségéhez közelítenek, és félelmetes, hogy e térség lakói szemrebbenés nélkül elfogadnak egy vezetőt, meg sem próbálnak önállóan cselekedni.

A *Birdie* című multimédiás produkció döbbenetes erővel szól a menekültkérdésről. Az Agrupación Senor Serrano társulat Spanyolországból érkezett Temesvárra, a performance rendezése csapatmunka. Az alkotók egy fotóból indultak ki: Afrikában egy falakkal elzárt spanyol város hatalmas golfpályájának kerítésén menekültek próbálnak átmászni. „Olyanok, mint a madarak.” Számítógépes programokkal, közelről, élőben vetített színpadnyi, méretarányos terepasztallal csodálatra méltó pontossággal ábrázolnak és fogalmaznak. A másik kiindulópont Hitchcock *Madarak* című filmje és a bejátszás, amelyben az amerikai rendező elmondja: a madarak nem léteznek, ők a félelmeink megtestesítői. Amúgy a birdie szó jelentései: madár, illetve egy golfjátékkal kapcsolatos kifejezés.

Urbán András a jugoszláviai – így és nem másként – Herceg János művének motívumai nyomán írta és rendezte a *Gogoland* című előadást. Harsányan, agresszívan erős képekkel és szöveggel – azaz a tőle az utóbbi években megszokott színházi nyelven szól a hazugságról, megalkuvás-

ról, a művészet és ezen belül a színház szerepéről. Néha túl direkten, esetenként túl hosszan, de határozottan ellentmondva a szintén elhangzó futurista kiáltványnak. A behódolás a hatalomnak a kultúra, a művészetek pusztulásához vezet, a színháznak éppoly kegyetlennek kell lennie, mint a valóságnak – állítja a rendező. Urbán előadásaival kapcsolatban lehet finnyáskodni a harsánysága és agresszivitása miatt, számon lehet kérni, hogy több produkciójában is ugyanazt a formanyelvet használja, de lehetetlen elvitatni a hatást, melyet kivált. Az Urbán-előadások, tavaly a *Magyar*, idén a *Gogoland*, olyanok, mint a világ, amelyben élünk: kegyetlenek. Többen távoztak az előadás alatt, amire láthatóan számítottak az alkotók, merthogy ez a szabadság megnyilvánulása. A valósággal nem könnyű szembenézni.

A Szabadság: a legdrágább kapitalista szó, a belgrádi BITEF társulat rendhagyó előadása a szabadság tematikáját járja

Szabadság: a legdrágább kapitalista szó

körül sajátosan és izgalmasan. Maja Pelević és Olga Dimitrijević drámaíró, dramaturg észak-koreai útjuk tapasztalatait dolgozták fel. Már maga a cím is faramuci, merthogy a drága meghatározás két értelmet rejt: drága, azaz fontos, szerethető, és drága, azaz sokba kerül. Az angol fordításban utóbbi jelent meg. A két alkotó, akik színészek is jók, a dokumentumértékű anyagok közé fikciót is csempészt, utóbbit később önmaguk „leplezték le”. Vetítésekkel, fotókkal illusztrált előadásuk közben „eredeti észak-koreai” szüveníreket kínáltak megvételre, a terembe bemenet vagy kijövet adakozni lehe-

tett egy koreai kislány örökbefogadására. Az előadók elbeszélése, a vetített filmek, fotók, a tiltott helyeken készült felvételek drámai képet mutatnak. Egy-egy utalás hangzott el csupán a szerbiai politikai és társadalmi viszonyokra, de nyilvánvaló volt: az előadás arra hívja fel a figyelmet, bármilyen sokba kerül a szabadság, a demokrácia, ez az egyetlen járható út, és arra is, hogy a kisebb-nagyobb szabadságkorlátozások milyen rendszerhez vezethetnek. A produkció nagy érdeme, hogy az író és előadók humorral, a demagógiát és a pátoszt messze elkerülve tudtak szólni egy drámai helyzetről.

A művész felelősségét boncolgatta Gianina Cărbunariu az *Artists Talk (Közönségtalálkozó)* című előadásban. A bukaresti ARCUB Kulturális Központ és a Piese Refractare Egyesület produkciója interjúk, közönségtalálkozók anyagaiból írt fikció, de amint az előadás ismertetésében Cărbunariu fogalmaz, „a valóságos személyekkel való hasonlóság nem vélet-

len”. Az író-rendező nevével fémjelzett produkciókat mindig érdeklődéssel várom, ugyanis fontos, mindannyiunkat személyesen érintő társadalmi és politikai kérdéseket feszeget. Az *Artists Talkban* azt mutatja meg – remek színészi alakításokkal –, hogy a különböző művészek hogyan viszonyulnak a különböző társadalmi és politikai helyzetekhez.

A bukaresti MACAZ Bárszínház Szövetkezet *Ti nem láttatok semmit!* című előadását David Schwartz rendezte, Alex Fifea játssza, Cătălin Rulea jegyzi a díszletet és zenét, valamint közreműködik dobon. A dokumentumok alapján készült monodráma a társa-

Artists Talk
(Közönségtalálkozó)

dalom működését, a rendőrök eseteikkel szembeni kegyetlenségét, a bűnnel és bűnüldözéssel kapcsolatos közbeszédet mutatja meg. Az előadás érdekessége, hogy Fifea ebben a 2014-ben Bukarestben történt tragédiát dolgozta fel: a rendőrségen halálra verték Daniel Gabriel Dumitrache alkalmi parkolási segítőt, amiért elfutott, amikor meglátta a járőröket. A színész kikérte a jegyzőkönyveket, beszélt a meggyilkolt fiú családjával, figyelte a kommenteket a szociális hálón. Megrázó szöveg és előadás készült mindebből, remek színészi előadásban.

Rabih Mroué libanoni drámaíró, rendező, médiaművész mélyen emberi történetet írt testvéréről, Yasserről, s az felkérésére vállalta, hogy előadja. Yasser Mroué, a család hetedik gyermeke művészi álmokat dédelgetett. A libanoni polgárháborúban 17 évesen kapott fejlövést csodával határos módon túlélte. Fél oldala lebénult, de újra megtanult írni,

olvasni, beszélni, gondolkodni. Megrázóan szép, minden dagályosságtól mentes, a felépülési napló felhasználásával komponált szöveg, nagyszerű vetítések, Yasser Mroué már-már szenttelen előadása katartikus élményt nyújtott. *A Felhőn lovagolok* az emberi története okán erőszak- és háborúellenes felkiáltás, most, amikor a Közel-Keleten folyamatosan ropognak a fegyverek és emberek ezrei vesztik életüket.

A németországi Oliver Zahn a reprezentáció és valóság kapcsolatát boncolgatta a *Helyzet kinyújtott karral* című előadásban. A színpad különbö-

ző pontjain Sara Tamburini civilben, díszletek és kellékek nélkül, Hitler-köszöntésbe merevedik. Egy férfihang a karlendítés művészettörténeti megjelenéseit elemzi, hogy jelent meg ez a festészetben, a filmben, majd a társadalomban az 1784-ben készült *Horatius esküje* című festménytől a fasiszmuson és nácizmuson át egészen a 2013-ban bemutatott, botrányt okozó Jonathan Messe-előadásig, sőt a jelenlegi Zahn-produkcióig. A hang néha megkérdezi a már remegő lánytól, hogy szerinte be kell-e tiltani a karlendítést. A válasz: igen. Bármiről beszéljen a hang, ez a fajta karlendítés minden művészeti magyarázat ellenére a nácizmus jelképe marad.

Az olaszországi Koreja Színház a *Katër i Radës. A hajótörés* című kortárs operában az olasz partoknál 1997-ben elsülylyedt, férfiakkal, nőekkel, gyermekekkel teli apró albán hajó tragédiáját dolgozta fel. A vízbe fúltak és túlélők története ez, kifejező zenével, gyönyörű hangú énekesekkel, akiknek

a játéka is szép. Drámai hangok és alakítások, festői szépségű zárójelennel.

A 10. TESZT műsorán szerepeltek kevésbé harcias előadások is, de ezekből sem hiányoztak a mai társadalmi, emberi vonatkozások, vagy legalábbis ezek szándéka.

A fesztivál egyik legjobb előadása a budapesti Látókép Ensemble szobaszínháza. A társulatot Hajdu Szabolcs rendező-színész neve fémjelzi. Az *Ernelláék Farkaséknál* című előadásuk filmváltozatának nemzetközi sikere nyomán a társulat közelebb került a mainstreamhez. Hajdu rendezett

már Temesváron, ahol újabb produkcióra készül. A jubileumi találkozóra a Budapesten nagy sikernek örvendő *Kálmán-nap* előadásukat hozták. A szereplők Török-Illyés Orsolya, Földeáki Nóra, Szabó Domokos, Gelanyi Imre, és persze Hajdú is játszik. A szobaszínházi előadásban egyszerű, mindennapi történet jelenik meg, két házaspár életéből. Nincsenek nagy indulatok, világmegváltó beszélgetések. Magán-drámák vannak, szépen, emberi hangon, szinte eszköztelesen eljátszva. Mégis kiderülnek a társadalmi és jellembeli különbségek, az, hogy a szeretet nem mindig elég a boldogsághoz.

Az amszterdami BOG társulat *Kísérlet az élet újrarendezésére* című produkciója nagyon szerethető előadás. A születés és

halál között van az a pár évtized, amit életnek nevezünk. A négy fiatal színész sok humorral és még több költőiséggel beszél a gyermek- és kamaszkorról, a felnőtt életéről, az öregségről, arról, hogy végül nem marad más, mint az összegyűjtött kacatok és néhány fénykép. Mégis érdemes végigjárni az életnek nevezett utat, mert annyi vicces, komoly és szép történik ezalatt.

Kelemen Kristóf rendezte a *Miközben ezt a címet olvassák, mi magunkról*

beszélünk című előadást. A budapesti Füge Produkció és Trafó Kortárs Művészetek Háza közös független előadásában öt fiatal színész beszélt a főiskoláról, a pályakezdésről és a színészi pálya lehetőségeiről vagy a lehetőségek hiányáról. A produkció színháztörténettel indult, pontosabban az 1969-ben vizsgálóelőadásként bemutatott *Közönséggyalázással*, ami akkoriban kisebb botrányt is keltett. Aztán a színészek megkísérelték eljátszani, hogyan alakult akkoriban a színészek élete, és hogyan alakul manapság. Akkoriban a színészt tisztelet és csodálat övezte, manapság örül, ha van munkája. Akkoriban mindenkinek lett szerződése, ha nem Pesten, hát vidéken, manapság csak a szerencsések esnek kenyérbe a főiskola végeztével. Pontosabban azok, akiknek osztályvezető tanáruk valamelyik színház igazgatója és szerződötti néhány tanítványát. Sajnos csalódás volt a hosszú lére engedett mesélés, panaszkodás, a rejtett nosztalgia, hogy azokban az időkben bezzeg minden végzett színész kapott állást. Rossz idők járnak a független társulatokra, színházakra, de azért a színészsorsról szóló előadást illet volna legalább korrektül megrendezni és előadni.

Idén sem maradtak el az one man show-k, pontosabban az one woman show-k. Kétségtelenül dicséretes, hogy egy színésznő bevállal egyedül egy megírt szöveg nélküli, azaz improvizációra alapozott előadást, mert akkora színpadi tudás és magabiztosság szükséges hozzá, hogy ez csak keveseknek sikerül. Béres Márta *One Girl Show-ját* Urbán András rendezte. A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház tehetséges művésze a színészi és női létről készített előadást, amely itt ott magán hordozta Urbán kézjegyét, de korántsem volt annyira erős és feszes, mint a vajdasági rendező nagyszínpadi produkciói. Béres előadása inkább bájos volt, mint megrázó.

Az amszterdami Lisa Verbelen írta és adta elő az *ONE*. című egyszemélyes produkciót. Tehetséges, szép hanggal megáldott, humorral teli színésznő, kár, hogy utóbbit visszafogta. A háttérben hatalmas, hangjegyek helyett ábrákkal teli vetített kotta fut, itt olvasható az alapszöveg, ezt Verbelen hangokkal, néha gesztusokkal illusztrálja, saját magával tercel. A színpadon körbeforog egy reflektor. Életről, időről, térről, érzelmekről, gondolatokról szól a produkció. Jó előadás, de kicsit vérszegény.

A fesztivál minden napján, déltől, különböző helyszíneken one to one performance-okra (amikor egyetlen néző jelenti a publikumot) lehetett elmenni. Kiállítóterembe, romkocsmába, elegáns szállodába, vízibiciklire.

A látottak közül csak az *I will dance you till the end of...* című produkció hasonlított színházhoz. A műsorfüzet négy szereplőt nevez meg, de egyszerre csak ketten foglalkoznak a nézővel az elegáns hotel szobájában, illetve folyosóján. Az ausztriai (Linz), de nemzetközi Silk Fluegge társulat produkcióját Silke Grabinger rendezte. A performance érdekesen interaktív, és meglepetést tartogat a végére, nem kiszámítható, hogy mivel zárul. A többről ez nem mondható el.

Ez mennyire vagy mitől színház? – lebeg a kérdés a fesztiválozók között, felett. Némely produkció – és nem csak a performance-ok – a blöff határát súrolja, az önreklámozás néha több szerephez jut, mint a produkció és a néző együttvéve.

A performance-ok előadóit nem is illik színésznek nevezni, ők performerek, azaz előadók, és ez így helyes. A színészmesterség azért ennél sokkal többet feltételez. Ugyanakkor magánbeszélgetésben elhangzik, hogy a kortárs színház már rég nem színészekről szól, már a megnevezés is elavult kezd lenni. Azért ilyen messzire nem kellene elmenni, ennyire sarkítva fogalmazni, és a kortárs színház meghatározásakor sem a kis, független, egy- vagy

néhány személyes trüppokból kellene következtetéseket levonni. Európa és a világ színpadain születnek kőszínházi és független, korszerű előadások, hagyományos és alternatív terekben, melyeket rendezők állítanak színpadra, és színészek játszanak. Wilsontól Andrei Șerbanon át Pintér Béláig, elég széles a paletta, amelyről válogatni lehet. Persze a kísérlet fontos, sőt elmaradhatatlan a színházban, de túlzás kijelenteni, hogy csak ezek lennének mérvadók a kortárs színjátszásban, még akkor is, ha sznobság vagy tudálékos-ság hallatja esetenként a hangját.

Tévedés ne essék, nem a kevés vagy egy színésszel készült produkciókkal, a különböző formanyelvekkel, megfogalmazásokkal akadnak gondok, hanem az one to one perfor-

mance-ok elképzeléseivel, művészi hatásának a hiányával. Igaz, ez a hiány nem egy esetben a színpadi produkciókban is megjelenik. Ezekre az előadásokra viszont fölösleges szót vesztegetni.

Nagyszerű ellenkező példa az egyszemélyes produkcióra, másképp fogalmazva az one man show-ra a bolgár Ivo Dimcsev *Songs from My Shows* című lenyűgöző koncert-előadása. Noha a produkció előzetese performernek nevezi, Dimcsev színházművész. Az már csak ráadás, hogy maga írja az előadás szövegeit, zenét szerz, jelmezeket tervez. Gyönyörű orgánuma, három oktávot átfogó énekhanga csak eszközök, egyéniségével képes hatni, lelkesíteni, érzelmeket kiváltani. Minden gesztusa, mozdulata pontosan kidolgozott, semmit sem bíz a véletlenre, noha könnyedségéből azt lehetne hinni, helyben talál ki mindent. Kezéről, gesztusairól tanulmányt lehetne írni.

Dimcsev előadása a 10. Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó nagyszerű záróakkordja volt. Bocsánatos-sá tette, hogy a jubileumi fesztiválon túltengtek a kísérleti produkciók, a performance-ok.

Úgy hírlík, jövőre megújul a találkozó. Bizonyára jó irányba kanyarodva folytatja útját a különleges, kultúrákat, nyelveket, művészeket, fiatalokat és középnemzedéket a színház varázsával összekovácsoló, a maga nemében egyedi TESZT.

SIMON JUDIT